

УДК 657.62: 664.6 (477.44)

О. В. Сирота,

аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", м. Київ

Г. М. Підлісецький,

д. е. н., професор, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", м. Київ

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглядається сучасний стан хлібопекарської промисловості Вінницької області. Досліджується рівень середньозважених оптово-закупівельних цін на зерно та борошно у регіоні та проводиться порівняльний аналіз цін на масові сорти хліба по Україні та області. Аналізуються основні показники розміру роботи хлібопекарських підприємств Вінницької області.

The modern state of the bakery industry of the Vinnytsa region is considered. The level of the average wholesale purchase prices for grain and flour in the region is studied and a comparative analysis of prices for mass varieties of bread in Ukraine and in the region is made. The basic indicators of the size of the bakeries in the Vinnytsa region are analysed.

Ключові слова: хлібопекарська промисловість, обсяг виробництва, продовольча безпека, масові сорти хліба, норма прибутку.

ВСТУП

Ефективне функціонування хлібопекарської галузі є свідченням стабільного та збалансованого розвитку народного господарства країни і основою формування конкурентоспроможного продовольчого сектору національної економіки.

Хліб є основою раціону харчування населення України, продуктом першої необхідності. Він за своєю економічною природою належить до так званої категорії товарів Гіффена, тобто споживання його парадоксально росте з ростом ціни, порушуючи закон попиту. Підвищення вмісту хліба у харчовому раціоні населення є опосередкованим свідченням низького життєвого рівня в країні. Зростання попиту на хлібопродукти обумовлене прагненням ліквідувати дефіцит калорійності у харчовому балансі.

Проблеми функціонування та розвитку хлібопекарської промисловості України знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних економістів: Бойка В.І., Васильченка О.І., Нетяжука М., Павловської Л.Д., Переверту на М.О., Перелигіна М.М., Саблука П.Т., Талах Т.А. та ін. Дослідженням ринку хлібопродуктів Вінниччини займалися ряд вчених: Боковець В.В., Шарапов О.В., Комісаренко Є.М., Дзюба О.М. та ін.

Разом із тим питання ефективності функціонування хлібопекарської галузі, використання ринкових механізмів стимулювання розвитку хлібопекарської промисловості, проблеми її ресурсного забезпечення й надалі залишаються з'ясованими не в повній мірі.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Недосконалість механізму регулятивної цінової політики держави та Антимонопольного комітету України, збільшення питомої ваги тіншового сегменту ринку хлібобулочних виробів негативно позначилися на ефективності функціонування виробників хлібу. Наслідком цього є значне зменшення обсягів виробництва хлібопродуктів, підвищення фондо- та ресурсоемності продукції, зниження рівня рентабельності та норми прибутку підприємств. Виходячи з вищенаведеного, актуальними залишаються питання раціонального використання наявного потенціалу матеріально-технічної бази хлібопекарських підприємств, а також пошук шляхів підвищення ефективності функціонування виробників даної галузі. Метою даного дослідження є обґрунтування тенденцій та напрямів розвитку хлібопекарської галузі Вінницького регіону.

Таблиця 1. Обсяг виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні

| Показники | Роки | | | | | Відхилення значення показників 2011 р. до 2007 р. | |
|---|--------|--------|--------|--------|--------|---|--------------|
| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | Абсолютне (+/-) | Відносне (%) |
| Кількість населення в Україні (Держкомстат), млн осіб | 46,6 | 46,4 | 46,1 | 45,8 | 45,644 | -0,956 | 97,95 |
| Виробництво хліба і хлібобулочних виробів в Україні (Держкомстат), тис. тонн | 2034 | 1978 | 1754 | 1729,8 | 1694,2 | -339,8 | 83,29 |
| Виробництво хліба і хлібобулочних виробів на одну особу в Україні, кг. | 43,65 | 42,63 | 38,1 | 37,77 | 37,12 | -6,53 | 85,04 |
| Споживання хлібобулочних виробів населенням України (Держкомстат), тис. тонн | 5392,2 | 5340,1 | 5145,1 | 5105,9 | 4600 | -792,2 | 85,31 |
| Споживання хлібних продуктів на одну особу за рік в Україні (Держкомстат), кг | 115,9 | 115,4 | 111,7 | 111,3 | 110,4 | -5,5 | 95,25 |

*Джерело: Розраховано за даними Держкомстату України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Доступність хліба, за переконанням Л.О.Пашнюк, — запорука соціальної стабільності суспільства, а рівень розвитку хлібопекарської промисловості безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни [6].

Продовольча безпека характеризується двома аспектами: рівнем самозабезпеченості основними продовольчими товарами, включаючи наявність страхових перехідних запасів продовольства; спроможністю мобілізувати внутрішні ресурси та потенціал агропромислового комплексу держави для забезпечення доступності продовольства для всіх верств населення.

Діяльність хлібопекарських підприємств, головним чином, залежить від наявності та стану сировинної бази в регіоні. Значною мірою погіршення фінансового стану хлібопекарських підприємств відбувається через адміністративне стримування рівня цін на хліб та хлібобулочні вироби при одночасному значному зростанні цін на борошно, так як вартість борошна у собівартості хліба складає понад 70%.

Для забезпечення сталості функціонування хлібопродуктового підкомплексу надзвичайно важливе значення має комплексне вивчення ринку сировини і продукції та їх прогноз на перспективу. Прогноз пропозиції на ринку продукції хлібопродуктового підкомплексу зводиться до визначення обсягів виробництва

даної продукції, оскільки через специфіку даного товару, накопичення довгострокових запасів неможливе.

На думку Л.М. Худолій, довгострокові прогнози дають можливість відпрацьовувати стратегію розвитку підприємства завдяки таким прогнозам приймають різні типи маркетингових стратегій, політику щодо товару, місця, ціноутворення, товаропросування, залучення довгострокових інвестицій [1].

За оцінкою експертів, сьогодні місткість вітчизняного ринку хліба і хлібобулочних виробів оцінюється приблизно в 4,1—4,2 млн тонн на рік [2]. Відповідно до норм, розроблених Міністерством охорони здоров'я України, показник споживання хлібних

продуктів в Україні має становити 101 кг на одну особу на рік або 277 грамів на добу (табл. 1

Оцінка обсягу виробництва хлібопродуктів на одну особу в Україні визначалася, виходячи із даних Державного комітету статистики України щодо виробництва хліба і хлібобулочних виробів та статистичних даних чисельності населення України.

Якщо порівняти приведені в таблиці 1 дані, то виробництво хліба і хлібобулочних виробів на одну людину в Україні в 2011 році складає на рік 37,12 кг, що в перерахунку на день — 102 грами. Зіставляючи експертні оцінки місткості ринку і офіційну статистику, можна констатувати, що хліб і хлібобулочні вироби виробляються і, природно, споживаються в 2,7 рази менше, ніж щоденна мінімально необхідна біологічна норма споживання. Тому можна стверджувати, що офіційні показники обсягу виробництва хліба і хлібобулочних виробів в Україні не відбивають реального стану справ. Враховуючи традиційний характер споживання хліба українцями і соціальну значущість цього продукту, а також швидкий розвиток невеликих виробництв з випічки хліба, можна припустити, що якщо і скоротилося споживання хлібопродуктів в Україні, то, швидше за все, не в такому масштабі. За інформацією аналітиків Універсальної інвестиційної групи, українці з'їдають хліба на 50—75% більше, ніж європейці, тобто більше 100—120 кг

на рік. Українські фахівці такий рівень споживання вважають цілком реальним, а невідповідність його до офіційної статистики пояснюють значним виробництвом хліба і хлібобулочних виробів в тіньовому секторі [4; 13; 14]. Ситуація, що склалася, в хлібопекарській галузі, примушує багатьох виробників хлібопродуктів удаватися до спотворення реальних обсягів виробництва. Це відбувається внаслідок того, що багато керівників хлібопекарських підприємств бачать в тінізації можливість компенсації витрат і підвищення прибутковості виробничо-господарської діяльності. Підтверджує це аналіз динаміки тіньового ринку хліба і хлібопродуктів в Україні, поданий в таблиці 2.

Шляхом простого розрахунку визначаємо обсяг українського тіньового ринку хлібопродуктів. За останні п'ять років збільшення тіньового ринку хліба відбувається на фоні загального зменшення офіційного (статистичного) виробництва хліба і хлібобулочних продуктів. Досліджуючи дані таблиці 2, слід також відмітити, що найбільш значний темп зміни тіньового ринку спостерігався в 2009 році (індекс зростання — 1,1). У цьому ж році сталося різке збільшення частки тіньового сегменту ринку на 5,39% до 2008 року. Через відсутність достовірних даних про виробництво хліба виникають труднощі при плануванні потреб хлібопекарської галузі у сировині.

Використовуючи норми раціонального споживання, розроблені Міністерством охорони здоров'я України [8; 9] та статистичні дані щодо чисельності населення Вінниць-

Таблиця 2. Динаміка тіньового ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні

| Показники | Роки | | | | |
|---|------|-------|-------|--------|--------|
| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 |
| Виробництво хліба і хлібобулочних виробів в Україні (Держкомстат), тис. тонн | 2034 | 1978 | 1754 | 1729,8 | 1694,2 |
| Реальний ринок хліба і хлібобулочних виробів в Україні (експерти), тис. тонн | 4150 | 4150 | 4150 | 4150 | 4150 |
| Обсяг тіньового ринку хліба і хлібопродуктів в Україні, тис. тонн | 2116 | 2172 | 2396 | 2420,2 | 2455,8 |
| Питома вага «тіньового» ринку у обсягу реального ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні, % | 51 | 52,34 | 57,73 | 58,32 | 59,18 |
| Індекс темпу росту змін «тіньового» ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні | - | 1,026 | 1,1 | 1,01 | 1,01 |

* Джерело: Розраховано за даними Держкомстату України.

** Производство хлеба уходит в тень [Электронный ресурс]: Бизнес и финансы // Интернет-издание ФОКУС. — 01.02.2010. — Режим доступа: //www.focus.ua/economy/97188.

кої області, нами розраховано обсяги споживання та необхідного виробництва хліба та хлібопродуктів у регіоні (табл. 3).

Із результатів розрахунків, наведених у таблиці 3, зрозуміло, що обсяг виробництва хліба,

Таблиця 3. Обсяги виробництва хліба та хлібобулочних виробів необхідного населенню Вінницької області

| Показники | 2007 р. | 2008 р. | 2009 р. | 2010 р. | 2011 р. | Відхилення значення показника 2011 р. до 2007 р. | |
|--|---------|---------|---------|---------|---------|--|-------------|
| | | | | | | Абсолютне (+/-) | Відносне, % |
| Чисельність населення Вінницької області, млн осіб | 1,69 | 1,67 | 1,65 | 1,64 | 1,62 | -0,07 | 95,86 |
| Споживання хлібопродуктів у регіоні за рік (Держкомстат), тис. тонн | 224,3 | 225,2 | 204,6 | 201,4 | 197,15 | -27,15 | 87,9 |
| Споживання хлібопродуктів у регіоні на одну особу на рік (Держкомстат), кг | 133,6 | 135,2 | 123,6 | 122,4 | 121,7 | -11,9 | 91,09 |
| Виробництво хлібопродуктів у Вінницькій області за рік (Держкомстат), тис. тонн | 73,85 | 71,48 | 65,51 | 64,62 | 62,69 | -11,16 | 84,89 |
| Раціональна норма споживання хлібопродуктів на душу населення (розрахунки МОЗ України), кг/рік | 101 | 101 | 101 | 101 | 101 | 0 | 100 |
| Обсяг виробництва хліба, необхідного для населення, тис. тонн | 170,69 | 168,67 | 166,65 | 165,64 | 163,62 | -7,07 | 95,86 |
| Обсяг борошна, необхідного для виробництва хліба, тис. тонн | 119,48 | 118,07 | 116,66 | 115,95 | 114,53 | -4,95 | 95,86 |

* Джерело: Розраховано за даними Держкомстату та МОЗ України.

необхідного для населення у Вінницькій області, скоротився за 5 років у період з 2007 по 2011 рр. на 4,14% і складає 163,62 тис. тонн у рік, що у перерахунку на борошно, необхідне для виробництва хліба, дорівнює 114,53 тис. тонн. Причиною цього стало зменшення чисельності населення за п'ять років на 70 тис. осіб.

Особливістю ринку хлібобулочних виробів є те, що він на 99% представлений продукцією вітчизняного виробництва. Тобто хлібопродуктовий підкомплекс, по суті, є натуральним господарством — попит породжує пропозицію, а виробництво має дорівнювати споживанню.

Український ринок хлібопродуктів сформувався під впливом радянської системи з метою "нагодувати народ хлібом". Тоді замість пекарень будували хлібозаводи. Сучасний стан розвитку підприємств хлібопекарської галузі характеризується появою приватних пекарень. Завдяки значущості хліба ціна на нього, особливо соціальних сортів, практично не змінювалася, а деякі підвищення мали короткостроковий характер. Теперішня структура українського ринку хлібопродуктів на 72% представлена середніми і великими промисловими підприємствами, 28% формують підприємства споживчої кооперації та дрібний приватний сектор. Перерозподіл власності сприяв формуванню великих холдингів, що складають 4—5% ринку і переважно працюють на свій регіон. Це ТОВ "Хлібні інвестиції", АТ "Донбасхліб", АТ "Житомирхліб", АТ "Київхліб" та інші, але останнім часом спостерігається тенденція до захоплення ринків сусідніх регіонів шляхом інтенсивного просування готової продукції

12

Основна проблема ринку хлібобулочних виробів полягає в тому, що збільшення числа його учасників не завжди приводить до якісних змін на ньому [5]. Зростає конкуренція, певним чином активізується маркетингова діяльність, але вона має стихійний характер і переважно тактичне спрямування. Як наслідок, маркетингове забезпечення суб'єктів ринку виявляється обмеженим.

Тіньові й дрібні виробники уникають санітарного контролю, розробляють власні технології та рецепти без узгоджень. Крім цього, вони часто використовують борошно зі свого млина, що змелене із власного зерна, мають менші витрати на оплату праці. Слід зазначити, що реалізація хліба в місті на ринках у вихідні дні для багатьох сільськогосподарських виробників дає змогу одержувати досить вагомий додатковий прибуток.

Окремими учасниками ринку є особи, що випікають хліб у домашніх умовах. Зазвичай вони випікають хліб із борошна вищого ґатунку і ще гарячим розносять по офісах, установах, ринках.

Неможливо оминати ще один різновид суб'єктів ринку — невеликі приватні підприємства, що випікають різноманітну кондитерську продукцію, яку раніше виготовляли фабрики-кухні й невеликі цехи при магазинах напівфабрикатів і громадських їдальнях. Приблизні підрахунки показують, що кожний такий цех випускає у місяць близько 20—25 тис. одиниць кондитерської продукції.

З'явилися супермаркети, питома вага яких у товарообігу зростає, а це створює нові умови для виробників. Супермаркети сприяють появі на ринку "елітних" сортів хліба з інших областей України. Крім цього, можливий й інший варіант — супермаркети почнуть обладнувати власні міні-пекарні, що приведе до появи нового потужного гравця на ринку (яскравим випадком цього є мережа гіпермаркетів "Грош", що розташована в м. Вінниці, яка самотужки випікає хліб).

Різке зростання цін на кондитерські вироби пов'язане з тим, що держава виділяє хлібопекарським підприємствам дотації на відшкодування витрат із виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Натомість, встановлюючи найнижчі ціни на ці продукти, хлібопекарські підприємства збалансовують свої прибутки за рахунок завищених цін на кондитерські вироби, бо витрати на виробництво хліба і хлібобулочних виробів є досить високими. Такі заходи державного регулювання негативно позначаються на фінансовому стані хлібопекарських підприємств.

За словами М. Джиги — губернатора Вінницької області, "...хліб — це регулятор суспільних відносин. Яка ціна на хліб — так люди реагують на діяльність влади" [11].

При вивченні цінової ситуації на ринку масових сортів хліба, основною причиною зміни оптово-відпускних цін можна вважати збільшення вартості сировини (зерна, борошна), вартості газу, електроенергії, росту мінімальної заробітної плати та збільшення фінансових витрат (табл. 4). Шляхами зниження енергоємності продукції є переоснащення підприємств: заміна котлів і печей на нові енергозберігаючі дає змогу досягнути реальної економії споживання газу в розмірі 20—30%.

Із таблиці 4 можна побачити, що кількість підприємств, які займаються виробництвом хліба та хлібобулочних виробів в 2011 році,

значно скоротилася (на 69 одиниць) порівняно з 2008 роком. Рівень оптово-відпускних та роздрібних цін на масові сорти хліба збільшився на 21% та 30% відповідно.

Порівняння даних моніторингу роздрібних цін на підприємствах торгівлі у Вінницькій області з середніми роздрібними цінами по Україні у 2011 року на хліб з борошна пшеничного першого гатунку та хліб із суміші борошна пшеничного та житнього наведені у таблиці 5.

Дані моніторингу цін на споживчому ринку області свідчать, що підприємства ПАТ "Концерн Хлібпром" ("Вінницяхліб", "Гайсинхліб" та "Бархліб") протягом січня-жовтня 2011 року декілька разів підвищували оптово-відпускні ціни на основні сорти хліба [7]. Проте, як повідомили в компанії ПАТ "Концерн Хлібпром", керівництво вінницьких заводів не приймало рішення про підняття цін на хліб. На підприємстві наголосили, що основна сировина та інші складові вартості хліба за останні півроку значно зросли, але на сьогодні ціни на хлібобулочну продукцію виробництва ПАТ "Концерн Хлібпром" у Вінницькій області залишаються незмінними [10].

Хлібопекарська галузь Вінницької області перебуває під впливом динамічних змін, зумовлених особливостями сучасних умов господарювання. Про зміни свідчить негативна динаміка: кількість підприємств, які виготовляють

Таблиця 4. Рівень цін на масові сорти хліба у Вінницькій області

| Показники | 2008 р. | 2011 р. | Відхилення розміру показників 2011 р. від 2008 р. | |
|--|---------|---------|---|-------------|
| | | | Абсолютне (+/-) | Відносне, % |
| Кількість підприємств, які займаються виробництвом хліба та хлібобулочних виробів, од. | 111 | 42 | -69 | 37,84 |
| Рівень оптово-відпускних цін на хліб: | | | | |
| Хліб з борошна пшеничного першого гатунку, грн./кг | 2,69 | 3,25 | 0,56 | 120,82 |
| Хліб з суміші борошна пшеничного та житнього, грн./кг | 2,58 | 3,36 | 0,78 | 130,23 |
| Рівень роздрібних цін на хліб: | | | | |
| Хліб з борошна пшеничного першого гатунку, грн./кг | 2,99 | 3,61 | 0,62 | 120,74 |
| Хліб з суміші борошна пшеничного та житнього, грн./кг | 2,86 | 3,73 | 0,87 | 130,42 |

* Джерело: Розраховано за даними Держкомстату України.

** За даними моніторингового дослідження.

хліб та хлібобулочні вироби зменшилась з 237 у 2003 році до 111 у 2008 році, а в 2011 році їх кількість становить 42 (табл. 5) [7], але як повідомляє помічник голови Вінницької ОДА Ірина Кравченко: "Загалом, у Вінницькій області нині працює 85 хлібопекарських підприємств..." [11]. Різниця в даних пов'язана з тим, що деякі підприємства, наприклад ДП "Гайсинхліб", "Вінницяхліб" та "Бархліб" (як дочірні підприємства ПАТ "Концерн Хлібпром") про результати своєї діяльності звітують до центрального офісу, розташованого в м. Львові; і не потрібно забувати про незареєстровані підприємства як тіньовий сегмент ринку.

Щоб проаналізувати результати роботи хлібопекарських підприємств Вінницької області та їх ефективність, необхідно визначити показники їх розміру, які дають зрозуміти масштаби виробництва, забезпеченість підприємства основними та оборотними засобами [3]. Для визначення розміру державного підприємства "Гайсинхліб" ПАТ "Концернхлібпром"

Таблиця 5. Порівняння роздрібних цін на хліб по підприємствах торгівлі Вінницької області та середньороздрібних цін по Україні станом на 2011 р.

| Назва товару | По Вінницькій області | | | | | | По Україні | Порівняння показників Вінницької обл. з середньоукраїнськими | | |
|--|-----------------------|-------------|---------|-------------------------|-------------|---------|------------|--|--|------------------------|
| | Роздрібна ціна, грн. | | | Торговельна надбавка, % | | | | Середньо роздрібна ціна, грн. | Відхилення ціни абсолютне (+, -), грн. | Відхилення відносне, % |
| | мінімальна | максимальна | середня | мінімальна | максимальна | середня | | | | |
| Хліб з борошна пшеничного першого гатунку за кг | 3,57 | 5,26 | 3,88 | 3,8 | 5 | 4,7 | 3,78 | 0,1 | 102,65 | |
| Хліб з суміші борошна пшеничного та житнього за кг | 3,28 | 5,04 | 3,88 | 3,2 | 5 | 4,7 | 3,73 | 0,25 | 104,02 | |

* Джерело: За даними моніторингового дослідження.

Таблиця 6. Основні показники розміру ДП "Гайсинхліб" ПАТ "Концерн Хлібпром"

| Показники | Роки | | | | | В середньому за 5 років | Відхилення значення показників (+, -) 2011 р. від | |
|---|---------|---------|---------|---------|--------|-------------------------|---|----------------------------|
| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | | 2007 р. | середнього по підприємству |
| Площа підприємства, тис. м ² | 18,271 | 18,271 | 18,271 | 18,271 | 18,271 | 18,271 | - | - |
| Середньорічна вартість основних та оборотних засобів, тис. грн. | 6480,6 | 3337,35 | 1462 | 1150 | 1061 | 2698,06 | -5419,6 | -1637,06 |
| Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн. | 43,5 | 30,2 | 21,5 | 12,5 | 7 | 22,94 | -36,5 | -15,94 |
| Середньорічна чисельність працюючих, чол. | 382 | 228 | 232 | 364 | 342 | 310 | -40 | 32 |
| Затрати праці - всього, тис. люд.-год. | 677,6 | 409,4 | 412,9 | 621,351 | 589,76 | 542,2 | -87,84 | 44,56 |
| Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн. | 48162,3 | 36706,0 | 38541,3 | - | - | - | - | - |
| Собівартість реалізованої продукції, тис. грн. | 33777,1 | 25878,0 | 29647,1 | - | - | - | - | - |
| Валовий прибуток (збиток), тис. грн. | 7226,5 | 5595,0 | 6324,3 | - | - | - | - | - |
| Чистий прибуток (збиток), тис. грн. | -3764,4 | -2526,0 | -32,0 | -153,0 | -2,0 | -1285,48 | 3762,4 | 1283,48 |
| Фондооснащеність (фондозабезпеченість), грн./м ² | 2,38 | 1,65 | 1,18 | 0,68 | 0,38 | 1,25 | 2 | -0,87 |
| Фондоозброєність тис. грн./чол. | 0,11 | 0,13 | 0,09 | 0,03 | 0,02 | 0,08 | -0,09 | -0,06 |
| Норма прибутку (збитку), % | -58 | -76 | -2 | -13 | -0,2 | -30 | 57,8 | 29,8 |

* Джерело: Розраховано на основі даних річної звітності підприємства.

розглянемо таблицю 6. Вихідні дані, представлені в таблицях, — це річна звітність підприємства (Форми Річної звітності № 1, № 1-М "Баланс", № -2, № 2-м "Звіт про фінансові результати", Звіт з праці Форма № 1-ПВ).

Підприємство по виробництву хлібобулочної продукції "Гайсинхліб" було засновано 21 листопада 1945 року. Будівництво хлібозаводу розпочалося з розрахунку двох печей ФТА-2, добова потужність яких 10 тонн хлібобулочних виробів в асортименті. У листопаді 2006 р. внаслідок інтеграції ДП "Гайсинхліб" стало дочірнім підприємством ВАТ "Концерн Хлібпром".

Дохід від реалізації продукції за три роки зменшився до рівня 38541,3 тис. грн., в 2007 році підприємство продало продукції на суму 48162,3 тис. грн. Валовий прибуток зменшився на 902,2 тис. грн. за рахунок того, що у 2009 році порівняно з 2007 року збільшилась собівартість реалізованої продукції і податок на додану вартість в більшій мірі, аніж зменшився дохід від реалізації продукції.

Витрати на підприємстві явно перевищують

доходи, як результат, впродовж останніх п'яти років підприємство отримує чистий збиток, який за 2007 рік досяг рівня 3764,4 тис. грн.

Норма прибутку характеризує ступінь прибутковості капіталу і розраховується як відношення чистого прибутку до вартості основних і оборотних засобів, має також від'ємне значення — норма збитку. У середньому, за 5 років норма збитку складає 30%.

Найголовнішими показниками забезпеченості основними засобами є: 1) фондооснащеність (фондозабезпеченість) відношення вартості основних вироб-

ничих засобів до площі сільськогосподарських угідь та 2) фондоозброєність — відношення вартості основних виробничих засобів до середньорічної чисельності працівників.

Згідно з даними таблиці, можемо відмітити, що показник фондозабезпеченості у 2011 році, порівняно з 2007 знизився на 2 грн./м² і дорівнює 0,38 грн./м² — це всього 16% від показника 2007 року. Причиною цього стало зниження вартості основних виробничих засобів у 2011 році на 36,5 тис. грн. у порівнянні з базисним 2007 роком при незмінній земельній площі підприємства. У свою чергу відбувається й зниження показника фондоозброєності у 2011 році порівняно з 2007 роком на 90 грн./чол., що відбувається за рахунок зменшення вартості основних засобів у 2011 р. порівняно з 2007 р. в більшій мірі, аніж зниження чисельності працівників у досліджуваному періоді на 40 чоловік. Протягом аналізованого періоду вартість основних засобів на заводі зменшується через збитковість виробництва — підприємство не має змоги оновлювати технічне і технологічне обладнання.

Для порівняння проведемо аналіз основних показників розміру підприємства ВАТ "Козятинхліб" у таблиці 7. 53,825% акцій відкритого акціонерного товариства "Козятинхліб" володіє начальником аналітичного підрозділу великого виробника хлібобулочних і кондитерських виробів ПАТ "Концерн Хлібпром" Віталій Яструбецький, 38,25% — ще один менеджер Концерну — Мирослав Крупей.

Підприємство засновано в 1935 році, займається виробництвом хлібобулочних і кондитерських виробів, в асортименті підприємства — понад 50 найменувань продукції, яка реалізується у фірмовій торговельній мережі, також через приватних підприємців у північній і центральній частинах Вінницької області, а також у Житомирській і Київській областях.

У 2009 році підприємство збільшило виробництво хліба та хлібобулочних виробів на 7,3% або на 0,439 тис. тонн в порівнянні з 2008 роком. У 2010 році — на 6,95%, або на 0,446 тис. тонн порівняно з 2009 роком, що становить 6,86 тис. тонн.

Зокрема, в 2010 році "Козятинхліб" збільшило виробництво пшеничножитнього хліба до 3,681 тис. тонн, тобто на 2,19% або на 0,079 тис. тонн порівняно з 2009 роком, пшеничного хліба до 2,484 тис. тонн — на 18,17% або на 0,382 тис. тонн, здобних виробів до 460 тонн — на 18,86% або на 73 тонни.

Усього в 2011 році ВАТ "Козятинхліб" виробило 6,483 тис. тонн хлібобулочних виробів, що на 5,5%, або на 0,377 тис. тонн менше, ніж у 2010 році. Скорочення виробництва пов'язане

Таблиця 7. Динаміка основних показників розміру роботи ВАТ "Козятинхліб"

| Показники | Роки | | | | В середньому у за 4 роки | Відхилення (+, -) показника 2011 р. від | |
|---|---------|---------|---------|---------|--------------------------|---|----------------------------|
| | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | | 2007 р. | середнього по підприємству |
| Виробництво хліба та хлібобулочних виробів, тис. тонн | 5,975 | 6,414 | 6,86 | 6,483 | 6,433 | 0,508 | 0,05 |
| Площа підприємства, тис. м ² | 14,57 | 14,57 | 14,57 | 14,57 | 14,57 | 0 | 0 |
| Середньорічна вартість основних та оборотних засобів, тис. грн. | 10495 | 29596 | 28797 | 13398 | 20571,5 | 2903 | -7173,5 |
| Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн. | 7594,5 | 11948,5 | 11216 | 10547,5 | 10326,6 | 2953 | 220,9 |
| Середньорічна чисельність працюючих, чол. | 262 | 256 | 261 | 257 | 259 | -5 | -2 |
| Затрати праці - всього, тис. люд.-год. | 497,367 | 423,305 | 463,226 | 463,944 | 461,961 | -33,423 | 1,983 |
| Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн. | 22291 | 29488 | 29614 | 34671 | 29016 | 12380 | 5655 |
| Собівартість реалізованої продукції, тис. грн. | 14509 | 17958 | 17334 | 20741 | 17638 | 6232 | 3103 |
| Валовий прибуток (збиток), тис. грн. | 4067 | 7306 | 7344 | 8152 | 6717,25 | 4085 | 1434,75 |
| Чистий прибуток (збиток), тис. грн. | -681 | -46 | 679 | -1028 | -269 | -347 | -759 |
| Фондооснащеність (фондозабезпеченість), грн./м ² | 521,24 | 820,08 | 769,8 | 723,92 | 708,76 | 202,68 | 15,16 |
| Фондоозброєність тис. грн./чол. | 28,99 | 46,67 | 42,97 | 41,04 | 39,92 | 12,05 | 1,12 |
| Норма прибутку (збитку), % | -6 | -0,2 | 6 | -8 | -2,05 | -2 | -5,95 |

* Джерело: Розраховано на основі даних річної звітності підприємства.

не зі зменшенням попиту на масові сорти хліба. У липні-грудні 2011 року підприємство "Козятинхліб" скоротило виробництво хлібобулочних виробів на 14,21%, або на 0,525 тис. тонн у порівнянні з аналогічним періодом 2010 року. У порівнянні з першим півріччям 2011 року "Козятинхліб" у другому півріччі скоротило виробництво на 4,32%, або на 0,143 тис. тонн.

Таблиця 8. Ключові показники розміру роботи хлібопекарських підприємств Вінницької області у 2011 році

| Назва підприємства | Показники | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|--|---|---|---|-------------------------------------|---|----------------------------------|---|----------------------------|---|
| | Середньорічна вартість Основних та оборотних засобів, тис. грн. | Відношення до середнього значення по підприємствах області, % | Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн. | Відношення до середнього значення по підприємствах області, % | Середньорічна чисельність працюючих, чол. | Відношення до середнього значення по підприємствах області, % | Чистий прибуток (збиток), тис. грн. | Відхилення (+/-) до серед. значення по підприємствах області, тис. грн. | Фондоозброєність, тис. грн./чол. | Відношення до середнього значення по підприємствах області, % | Норма прибутку (збитку), % | Відхилення (+/-) до серед. значення по підприємствах області, % |
| СТ «Дари Ниви» м. Тиврів | 129,8 | 13,77 | 128,1 | 17,42 | 15 | 31,91 | 0,4 | -27,61 | 8,54 | 23,88 | 0,31 | -8,31 |
| ПМП «Обрій» м. Козятин | 1323 | 140,24 | 1152,6 | 156,75 | 11 | 23,41 | -78,5 | 31,29 | 104,78 | 292,96 | -6 | -2 |
| ТОВ «Олена» м. Гнівань | 42,5 | 4,51 | 36 | 4,9 | 15 | 32,07 | -12,4 | -34,87 | 2,4 | 6,71 | -29 | 21 |
| Райспоживспілка м. Козятин | 817 | 86,6 | 634,55 | 86,3 | 19 | 40,62 | -60,8 | 13,59 | 33,4 | 93,39 | -7 | -1 |
| ТОВ «Тростянецьхліб» | 974 | 103,24 | 645 | 87,72 | 47 | 100,02 | -265 | 217,79 | 13,72 | 38,31 | -27 | 19 |
| ТОВ «Коровай» м. Хмільник | 1298,4 | 137,63 | 1177,5 | 160,14 | 11 | 23,41 | 3,6 | -50,81 | 107,05 | 299,31 | 0,23 | -8,23 |
| Немирівський КПК | 2455,5 | 260,28 | 1857,5 | 252,62 | 131 | 278,77 | 35 | -82,21 | 14,18 | 39,65 | 1 | -7 |
| Комбінат кооперативної промисловості м. Жмеринка | 500,5 | 53,05 | 250,5 | 34,07 | 127 | 270,26 | 0 | -47,21 | 1,97 | 5,51 | 0 | -8 |
| Середнє значення показника по підприємствах області | 942,59 | 100 | 735,22 | 100 | 47 | 100 | -47,21 | - | 35,76 | 100 | -8 | - |

* Джерело: Розраховано на основі даних річної звітності підприємств.

2011 рік підприємство "Козятинхліб" закінчило зі збитками в 1,028 млн гривень. У 2008 р. та 2009 р. підприємство отримувало збитки у розмірі 681 та 46 тис. грн. відповідно, а у 2010 р. отримало прибуток — показник дорівнював 679 тис. грн., що значно відрізнялося від попередніх років та на 948 тис. грн. перевищувало середній показник по підприємству за період з 2008 р. по 2011 р.

Із таблиці 7 можна з'ясувати, що середньорічна вартість основних засобів в 2011 році порівняно з 2008 роком зросла на 2953 тис. грн. і становить 10547,5 тис. грн., це на 2953 тис. грн. перевищує показник середній по підприємству за 4 роки, але цей показник не найвищий за 4 аналізованих роки, так як найвищим він був у 2009 р. — 11948,5 тис. грн. Це пов'язано з тим, що підприємство стабільно працює над оновленням виробничих потужностей, введенням нових основних засобів, впровадженням новітніх технологій.

Фондоозброєність підвищилась у звітному 2011 р. порівняно із базовим 2008 р. на 12050 грн./чол. і дорівнює 41040 грн./чол. за рахунок підвищення середньорічної вартості основних засобів. Завдяки цьому у 2011 р. також спостерігається зростання фондооснащеності, яка дорівнює 723,92 тис. грн. при незмінній площі території підприємства.

Із наведеного аналізу зрозуміло, що обидва аналізовані підприємства (ДП "Тайсинхліб" ПАТ "Концерн Хлібпром" та ВАТ "Козятинхліб") є збитковими.

Що стосується низки інших хлібопекарських підприємств Вінницької області, то проаналізувати їхні основні показники розміру діяльності за 2011 рік можна у таблиці 8.

З таблиці 8 очевидним є те, що підприємства являються різними за розмірами, обсягом виробництва продукції та прибутковістю. До підприємств "малого кола" (це такі, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень) можна віднести СТ "Дари Ниви" м. Тиврів, ПМП "Обрій" (м. Козятин), ТОВ "Олена" (м. Гнівань), Райспоживспілка (м. Козятин), ТОВ "Коровай" (м. Хмільник), ТОВ "Тростянецьхліб". Підприємства "великого кола" (всі інші, що не відносяться до характеристик "малого кола") — Немирівський КПК, Комбінат кооперативної промисловості м. Жмеринка.

Із вісьми аналізованих підприємств у даній таблиці чотири є збитковими в 2011 р., а саме: ПМП "Обрій", м. Козятин (збиток склав 78,5 тис. грн., норма збитку 6%), Райспоживспілка (м. Козятин) — 68 тис. грн. та 7%, ТОВ "Трос-

тянецьхліб" — 265 тис. грн. та 27 % відповідно. Підприємство з найбільшою нормою збитку в 29 % є ТОВ "Олена" (м. Гнівань) із збитком 12,4 тис. грн. Найприбутковішим є Немирівський КПК з величиною прибутку 35 тис. грн.

ВИСНОВКИ

Основною причиною падіння обсягів виробництва хліба, на нашу думку, є перш за все, зменшення споживання хліба внаслідок зменшення населення країни на 2,4 млн чоловік за останні десять років, а зокрема у Вінницькій області за останні п'ять років — на 70 тис. осіб; зниження купівельної спроможності населення, більш економне використання хліба та значне збільшення випікання хліба невеликими пекарнями та сільським населенням самотужки, реальні обсяги якого не враховані статистичними даними.

Для виходу хлібопекарської галузі із скрутного становища необхідно, перш за все, відмовитися від адміністративних методів регулювання, підвищити конкурентоспроможність продукції хлібозаводів, тобто поліпшити її якість, розширити асортимент та зменшити витрати у виробництві, що можливо при впровадженні нових технологій та переоснащенні технічної бази підприємств. Виграшною стратегією підприємств на регіональному рівні є ставка на реструктуризацію з поглибленням інтеграційних процесів галузевих підприємств та диверсифікацію діяльності з орієнтацією на сегменти ринку й потреби кінцевих споживачів.

З боку держави необхідна підтримка повинна проявлятися у матеріальному сприянні, але не у вигляді субсидій, дотацій, субвенцій тощо. Повинна надаватися допомога в оновленні основних засобів, створенні сучасних підприємств з виробництва, потужностей зі зберігання, зернопереробки та хлібовиробництва, сприянні у виділенні земель та об'єктів для розвитку збутової мережі первинних товаровиробників (борошна, хліба, макаронів тощо). Зміни позиції держави сприятимуть не лише підвищенню рівня прибутковості відповідних підприємств-виробників та забезпеченню їхнього розвитку, а й зроблять доступнішими ціни на необхідні населенню харчові продукти.

Література:

1. Худолій А. М. Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні. — К.: ІАЕ, 1998. — С. 113.
2. Бойко В.І. Зерно і ринок: монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 312 с.

3. Боковець В.В. Діагностування фінансово-го стану хлібопекарської галузі Вінницького регіону / В.В. Боковець, О.В. Шарапов // Вісник наукових досліджень. — 2010. — № 12. — С. 5—13

4. Дзюба О. М. Регіональний ринок хлібопекарської продукції, нові його форми і види / О.М. Дзюба // Економіка. Управління. Інновації. — 2010 р. — № 2(4). — с. 4.

5. Комісаренко Є.М. Перспективи сталості розвитку хлібопродуктового підкомплексу Вінницької області / Є.М. Комісаренко // 36. наук. праць Уманського держ. аграрного ун-ту / редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. — Умань. — 2009. — Вип. 70. — Ч.2: Економіка. — 280 28

6. Пашнюк А.О. Проблеми ресурсного забезпечення підприємств хлібопекарської промисловості // Формування ринкових відносин в Україні. — 2008. — № 2 (81). — С. 84—88.

7. Беспала Г.С. Періодичне відстеження результативності дії розпорядження голови обласної державної адміністрації від 28 серпня 2007 року № 323 "Про затвердження граничних рівнів рентабельності виробництва борошна, хліба та хлібобулочних виробів" / Г.С. Беспала // Звіт 10.10.2011 р. — 2011. — С. 5.

8. Комплексна програма підтримки розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. — 2007. — № 1. — С. 3—49.

9. Концепція державної цільової програми "Зерно України — 2008—2015" // Теорія і практика ринків. — 2007. — № 2. — С. 73—81.

10. Ціни на хліб у Вінниці не зростали / Гол. ред. А. Жучинський // Газета 33 канал — 02 02 2011 6

11. Вінницька влада обіцяє "зелене світло" пекарням. Матеріали сайту ВінницяОК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://](http://www.vinnitsya.gov.ua)

12. Інформація про підсумки роботи підприємств хлібопекарської галузі, виконавчого апарату Об'єднання "Укрхлібпром" та ЦВТА у 2011 році // Звіт. Підсумки роботи підприємств хлібопекарської галузі. Виробництво хліба та хлібобулочних виробів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrhlbiprom.org.ua>.

13. Производство хлеба уходит в тень: Бизнес и финансы // Интернет-издание ФОКУС. — 01.02.2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [//www.focus.ua/economy/97188](http://www.focus.ua/economy/97188).

14. 100 кг хлеба в год / Интернет-издание FINANCE.UA. — 01.05.2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [//www.news.finance.ua](http://www.news.finance.ua)
1 0 2010 05 01 195504

Стаття надійшла до редакції 06.11.2012 р.